

RUSYA'NIN YAHUDİ ÖZERK BÖLGESİ

Mokhmad Akhiyadov

INSAMER
İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Referans için: Akhiyadov, Mokhmad. "Rusya'nın Yahudi Özerk Bölgesi". İNSAMER, 30.11.2020.

 Analiz

Rusya'nın Uzak Doğu Federal Bölgesi'nde yer alan Yahudi Özerk Bölgesi (YÖB) İsrail'den yaklaşık 20 yıl önce kurulan ve İsrail'in yanı sıra dünyada resmî idari statü taşıyan tek Yahudi bölgesidir. Bölge aynı zamanda Rusya'nın "özerk oblast" statüsüne sahip tek federe birimdir. 2020 yılı verilerine göre nüfusu 160.000 olan YÖB'ün yüz ölçümü 36.000 kilometrekaredir.

Kurulma aşamasında YÖB'e Habarovsk bölgesinden 72.000 kilometrekarelik bir toprak tahsis edilmiş, ancak kısa süre sonra bölge yönetimi, insan kaynağı eksikliği nedeniyle arazinin yarısını (Amur-Tunguska bölgesi) Habarovsk'a iade etmiştir. SSCB Yahudilerinin bir arada yaşayacağı -SSCB'deki diğer halkların olduğu gibi- bir Yahudi Özerk Cumhuriyeti oluşturma yolunda bir ara aşama olarak tasarlanan YÖB'ün Yahudi Cumhuriyeti'ne dönüşebilmesi için öne sürülen birincil şart da bölgedeki Yahudi

sayısının 100.000'e ulaşması olmuştur. Ancak bu şartın hiçbir zaman yerine getirilememesi bir yana bölgedeki Yahudi sayısı, bazı istisnai dönemler dışında hep azalan bir seyir izlemiştir. Üstelik SSCB'nin 1930'lardaki yeni anayasa taslağında söz konusu bu çığta Stalin tarafından daha da yükseltilmiş ve buna göre herhangi bir özerk bölgenin özerk cumhuriyet statüsü alabilmesi için toplam nüfusunun en az 1 milyon olması ve ana etnesitenin bölge nüfusunun çoğunluğunu oluşturması şartı getirilmiştir.

Amur bölgesinde bir Yahudi özerk cumhuriyeti kurma fikri 1927'de ortaya çıkmış ve bölgeye ilk olarak 200.000 Yahudi'nin yerleştirilmesi planlanmıştır. Bu noktada söz konusu bölgede bir cumhuriyet kurma projesinin Sovyet hükümetinin fikri olduğunu ve bu fikrin Yahudi nüfus tarafından fazla sıcak karşılanmadığını da belirtmek gerekir. Zira Yahudiler her zaman Kırım'da bir özerk cumhuriyet kurma

INSAMER
İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

düşüncesinde olmuş, ancak başta Kırım'daki yerel halkın itirazı olmak üzere Yahudilerin bu isteğinin yerine getirilmesini imkânsız kılan çok fazla engel söz konusu olmuştur. Dolayısıyla Sovyet yönetimi, ülkenin uzak doğusunun her türlü altyapıdan yoksun ve daha önce insanların yaşamadığı bir bölümünü, Yahudi özerk yönetimi için tahsis etmeye karar vermiştir. O sıralarda gelecekte YÖB ismini alacak olan topraklarda yaklaşık 1.000 kişinin yaşadığı kaydedilmektedir.

YÖB'ün kurulmasının arkasında birkaç neden olduğu belirtilmektedir. Birincisi, Sovyet yönetiminin Yahudilere özerklik vererek onları SSCB içinde kendi toprağına sahip diğer küçük halklarla eşit haklara kavuşturmak istemesidir. İkincisi, SSCB sınırları içerisinde bir Yahudi Özerk Cumhuriyeti kurulması, bir "burjuva" projesi olarak görülen Filistin'de İsrail devleti kurulmasına karşı bir Sovyet rekabeti olarak düşünülmüştür. Böylece bu dönemde bütün dünya genelindeki Yahudiler arasında ortaya çıkan Ortadoğu'ya göçün Rusya'nın uzak doğusuna yönlendirilmesi planlanmıştır. Üçüncüsü, Komünizm yanlısı nüfusa sahip bir Yahudi cumhuriyetinin o dönemde Bolşeviklere karşı düşmanlığıyla bilinen Uzak Doğu Rusya'daki halka karşı savunma işlevi görececek bir kale vazifesi yapacağıının öngörülmesidir. Son olarak da Sovyet yönetimi, hemen Çin'in yanı başında yer almasından dolayı stratejik konuma sahip olan Uzak Doğu Federal Bölgesi'nde yeni yerleşim yerleri açarak burada bir "savunma hattı" kurmayı amaçlamıştır. Nitekim bu nedenle de kurulacak Yahudi özerk cumhuriyetinin Kırım'da değil uzak doğu bölgesinde olması tercih edilmiştir.

*1920'lere kadar
Yahudilerin
Rusya'nın uzak
doğusunda hiç
yaşamamıştır;
dolayısıyla
Yahudi Özerk
Bölgesi'inin
kurulması
için seçilen
bu bölge,
Yahudilerin
değil SSCB'nin
stratejik
çıkarlarına
göre
belirlenmiştir.*

Ne var ki Yahudilerin bölgeye yerleştirilmesi projesi ilk günden itibaren son derece sıkıntılı olmuştur. Zira bahsi geçen bölgenin merkezden uzak oluşu ve hiçbir altyapısının bulunmayışı, başta Moskova olmak üzere Rusya'nın diğer büyük şehirlerine taşınmayı tercih eden Yahudilerin buraya yerleşme konusunda isteksiz davranmasının temel sebeplerinden biri olmuştur. Bu bağlamda 1920'lere kadar Yahudilerin Rusya'nın uzak doğusunda hiç yaşamadığını, bu topraklarla hiçbir bağlarının olmadığını da belirtmek gerekir; dolayısıyla YÖB'ün kurulması için seçilen bu bölge, Yahudilerin değil SSCB'nin stratejik çıkarlarına göre belirlenmiştir.

1924 yılında SSCB Merkez Yürütme Kurulu Başkanlığı'nın kararıyla Yahudi İşçileri Yerleştirme Komitesi (KOMZET) kurulmuştur. Bu komitenin amaçlarından biri de uluslararası Yahudi örgütleriyle iş birliğini geliştirerek SSCB'de kurulacak YÖB'e yurt dışından Yahudileri çekmek olarak belirlenmiştir. Bu nedenle de Yahudiler, SSCB yönetimini YÖB'ü kurarak aslında

Siyonizm'e bir alternatif yaratmaya çalışmakla eleştirilmiştir.

Nihayetinde, 1930 yılında Tüm Rusya Merkez Yürütme Komitesi'nin kararıyla kurulan Birobican Ulusal Bölgesi 1934 yılında özerklik statüsüne kavuşarak YÖB ismini almıştır.

SSCB yönetimi, söz konusu bölgede Yahudi kolhozları (kolektif çiftlik) kurarak tarımı geliştirmek istemiş, ancak hem bataklık topraklar ve sert bir iklime sahip olan bölge şartları hem de çoğunluğu şehirlili olan ve tarım alanında hiçbir tecrübesi bulunmayan Yahudi yerleşimciler sebebiyle bu mümkün olamamıştır. Nitekim uzun yıllar boyunca YÖB'de kurulan

kolhozlardan sadece bir tanesinin başarılı olduğu belirtilmektedir. Örneğin, Aleksandr Soljenitsin 2002’de yayımlanan *İki Yüzyıl Birlikte* isimli kitabında: “YÖB’ün kurulduğu ilk sene başkenti Birobican’da sadece 125 hektarlık bir toprak sürüldü ve bir hektar bile ekilmedi.” diye yazmaktadır.

Bütün bu koşullar, SSCB’nin Yahudi özerk cumhuriyeti kurma projesinin başarısız olmasına yol açmıştır. Bolşevik yönetiminin Rusya’nın uzak doğusunda bir bölgeye Yahudileri yerleştirmeyi amaçlayan bu projesi, farklı bir yöne evrilerek söz konusu topraklardaki “Rus kolonizasyonunu” aktifleştirmiştir. Nitekim 1931 yılının sonunda, YÖB’e yerleşen 45.000 kişiden sadece 5.000’inin Yahudi olduğu belirtilmektedir. Bu durumun farkında olan SSCB yönetimi, 1934 yılında Yahudilerin bölgeye yerleştirilmesini yarı zorunlu hâle getirmiş, ancak bu düzenlemeden bile istediği sonucu alamamıştır. Örneğin 1947’de Yahudileri YÖB’e çekmek için yapılan son girişimde bölgeye sadece 10.000 kişi gelmiştir.

Büyük bir hevesle yerleşmek üzere bölgeye gelen Yahudilerin çoğu, buranın olumsuz şartlarıyla karşılaşınca kısa sürede ya geldikleri yerlere dönmüş ya da en yakın büyük şehirlere taşınmıştır. Sonuç olarak, Sovyet yönetiminin muazzam çabalarına rağmen Yahudiler YÖB’de hep küçük bir azınlık olarak kalmıştır. 1934’te YÖB ilan edildiğinde bile 52.000 olan bölge nüfusunun sadece 7.000’inin Yahudi olduğu belirtilmektedir. Aynı şekilde Yahudi nüfusunun en yüksek orana ulaştığı 1948 yılındaki kişi sayısı da sadece 28.000’dir ve o tarihten sonra Yahudilerin bölgedeki nüfusu hep azalmıştır.

Günümüzde Rusya’daki Yahudilerin sayısı Moskova’da 50.000, St. Petersburg’da 25.000

iken, YÖB’de 1.600 civarındadır ve bölgenin toplam nüfusunun sadece %1’ini oluşturmaktadır. YÖB en büyük göçünü 1990’ların başında vermiştir. SSCB’nin dağılmasıyla birlikte bölgede yaşayan Yahudilerin büyük kısmının İsrail’e göç etmesi sonucu, buradaki Yahudi nüfus yaklaşık dört kat daha azalmıştır. Yüz ölçümü YÖB’den oldukça az olan İsrail’de günümüzde Rusya’nın uzak doğusundan göç eden 19.000’den fazla Yahudi yaşamaktadır.

SSCB’nin kendi içinde bir Yahudi özerk cumhuriyeti kurma projesinin çöküşüyle eş zamanlı olarak Yidiş diline YÖB’ün devlet dili statüsünü verme projesi de başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Nitekim 1997 yılında kabul edilen tüzüğe göre, YÖB’de devlet dili olarak yalnızca Rusça kabul edilmektedir. Diğer taraftan bölgedeki Yahudiler arasında bile ana dili bilenlerin sayısı bir hayli düşüktür. 2010 yılında yapılan nüfus sayımı sırasında buradaki 1.600 Yahudi’den sadece 500’ünün İbranice ve Yidişçe bildiği belirlenmiştir.

YÖB’deki Yahudi sayısı toplam nüfusun %1’inin altına düşmüş olsa da bölgenin ne ismi ne de özerklik statüsü değişmiştir. Bölgeyle ilgili bu gerçeklik, 1990’ların başından bu yana bazı tartışmalara sebep olmaktadır. Yahudilerin İsrail’e geniş çaplı göçü sonrasında, bir Yahudi özerk cumhuriyeti projesi olarak planlanan YÖB’ün başarısız olduğu, bu nedenle de bölgenin aynı isim ve statüyle var olmaya devam etmesinin gereksiz olduğu görüşü son dönemde sıkça gündeme gelmeye başlanmıştır. Öyle ki konuyla ilgili tartışmalar, orta vadede YÖB’ün komşu bölgelerden birine katılarak tasfiye edilmesi ihtimalinin yüksek olduğunu göstermektedir.